

Araştırma

GÖLBAŞI İLÇESİNDE ÇIRAK OLARAK ÇALIŞAN GENÇLERİN ÇALIŞMA ŞARTLARI İLE İLGİLİ BİR ARAŞTIRMA

Dr. Sefer Aycan**, Dr. Hülya Altınyollar*, Dr. Çiğdem Bumin***

GİRİŞ VE AMAÇ

Türkiye'de 1985 nüfus sayımına göre 15-24 yaş grubundaki gençlerin % 85.4'ü eğitim süreci dışındadır. Bu gençlerin % 64.1'i iktisaden faal durumdadır. İktisaden faal nüfus içerisinde gençlerin payı % 32.4 tür (1,2). Bu pay İngiltere'de % 11, Amerika Birleşik Devletleri'nde % 7 dir (3).

İktisaden faal olan gençlerin % 62.3'ü erkektir ve % 59.3'ü tarım sektöründe çalışmaktadır. Kentel yörelerde ise tarım sektörünün ağırlığı azalmakta, gençler daha çok imalat sanayinde ve hizmet sektöründe çalışmaktadır (1,2).

Örgün eğitim dışındaki gençlerin en önemli sorunu işsizliktir (1). İş bulup çalışan gençlerin ise genel gençlik sorunları yanında çalışma hayatının getirdiği ek sorunlarla karşı karşıya oldukları bilinmektedir. Özellikle gençler, çalışma hayatının olumsuz etkileri nedeni ile bedensel, ruhsal ve sosyal yönden zedelenmektedirler. Bu durum gençlerin gelişimini olumsuz yönde etkilemekte ve ayrıca genç işçilerin iş kazası geçirme ihtimallerini de artırmaktadır (3). Genç işçilerin çalışma şartlarına özen göstermesi gereğinden hareket eden Uluslararası Çalışma Örgütü, gençlerin çalışma hayatı ile ilgili olarak birtakım sınırlar koymuştur (4). Türkiye'de de çırak olarak çalışan gençler için çıkartılan 3308 sayılı "Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu" ile çırak olarak çalışan gençlerin çalışma şartları yeniden belirlenmiş ve diğer kanunlar geçersiz sayılmıştır (5).

Bu çalışmada Gölbaşı İlçesinde çırak olarak çalışmakta olan gençlerin çalışma şartlarının ve iş risklerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çırak olarak çalışan gençlerin çalışma şartları ve iş risklerinin incelenmesi için yapılan bu çalışma; Aralık 1992 tarihinde uygulanmış, tanımlayıcı bir araştırmadır.

Çıraklara ulaşmak ve diyalog kurmak daha kolay olur düşüncesiyle araştırma Gölbaşı İlçesi Çıraklık Eğitim Merkezinde gerekli izinler alındıktan sonra yapılmıştır. Eğitim Merkezine her gün değişik iş kollarından çıraklar geldiği için bir hafta süresince hergün merkeze gidilmiştir. Gelen tüm çıraklar ile yüz yüze görüşülerek çırakların çalışma şartlarını saptamaya yönelik olarak hazırlanan anket uygulanmıştır.

Çırak olarak çalışan gençlerin bazılarının sürekli, bazılarının aralıklı olarak eğitim merkezine devamsızlığı nedeni ile kayıtlı olan 120 çıraktan ancak 67'sine (% 55.8) anket uygulanmıştır.

BULGULAR

Gölbaşı İlçesinde çırak olarak çalışan ve araştırma kapsamına giren 67 çırağın yaş dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Yaşlar	Sayı	%
14	9	13.3
15	12	17.9
16	16	23.9
17	18	26.9
18	12	17.9
Toplam	67	100

Çırakların eğitim durumları incelendiğinde hepsinin örgün eğitimi bıraktıkları ve halen hepsinin ilkokul mezunu oldukları saptanmıştır.

Çırak olarak çalışan gençlerin çalıştıkları iş kolları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Çırakların yanında çalıştıkları ustaları ile aralarında akraba ilişkileri olup olmadığı incelendiğinde herhangi bir akraba ilişkisi olmayanlar % 85.1 ile çoğunluğu oluştururken, çırakların % 11.9'u babalarının yanında çalıştıkları, % 3'ünün ise usta ile akraba oldukları öğrenilmiştir.

Tablo 2 : Çırakların Çalıştıkları İş Kolları

İş Kolları	Sayı	%
Gıda Sektörü	11	16.4
Oto Tamircisi	32	47.8
Berber	9	13.4
Demir Doğrama	5	7.5
Ağaç İşleri	10	14.9
Toplam	67	100

Çalışan gençlerin tümü yasal zorunluluk nedeniyle çalışmaya başlamadan önce işveren ile sözleşme yapmışlardır. Tümü de sigortalıdır.

Çırak olarak çalışan gençlerin aldıkları haftalık ücretlere göre dağılımları Tablo 3'de gösterilmiştir. Ücret almadan çalışan çırak işçi yoktur.

Tablo 3 : Genç Çırakların Haftalık Ücretlerine Göre Dağılımları

Haftalık Ücret	Sayı	%
0-50 000 TL	11	16.4
51 000-100 000 TL	22	32.8
101 000 TL ve üzeri	34	50.8
Toplam	67	100

Çalışmaya başlamadan önce sağlık kontrolünden geçen çırak sayısı 18 (% 26.9) iken, periyodik olarak muayene olan çırak sayısı ise sadece .3 (% 4.5) tür. Bu çırakların üçü de gıda sektöründe çalışmaktadır.

Çırakların çalışma ortamları incelendiğinde % 77.6'sının tamamen kapalı bir ortamda, % 14.9'unun yarı açık bir ortamda, % 7.5'inin ise tamamen açık bir ortamda çalıştıkları saptanmıştır.

Araştırma kapsamına giren gençlerin % 77.6'sı günde sekiz saatten fazla çalışmaktadır. Gençlerin sadece bir tanesi işinden 8 tanesinin (% 11.9) de iş yerinden memnun olmadığı saptanmıştır. Bu çırakların 6'sının işyerinden memnun olmama nedeni, kötü davranılması iken, bir çırak ustasının kendisine iyi eğitim vermemesini, diğeri ise hiç izin verilmemesini neden olarak göstermiştir.

Çırakların % 94'ü çalışırken iş önlüğü giymektedir. İş bitiminde çırakların % 9'u evde banyo yaptıklarını belirttikleri halde, iş yerinde banyo yapan işçi yoktur. Dolayısıyla genç çırakların % 91'i iş bitiminden sonra banyo yapmamaktadır. Genç işçilerin banyo yapmama nedenleri Tablo 4'de gösterilmiştir.

Genç çırakların çalışma sırasında dinlenme durumları Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 4 : Çırakların Banyo Yapmama Nedenleri

Banyo Yapmama Nedenleri	Sayı	%
Gerek Görmeyen	28	45.9
Olanak Bulamayan	16	26.2
Zaman Bulamayan	14	23.0
Diğer	3	4.9
Toplam	61	100

Tablo 5 : Çırakların Çalışma Sırasında Dinlenme Durumlarına Göre Dağılımları

Dinlenme Durumları	Sayı	%
Hiç Dinlenmeyenler	5	7.5
Sadece Öğle Aralarında Dinlenenler	29	43.3
Günde Birkaç Kez Dinlenenler	10	14.9
İş Olmadığı Zaman	23	34.3
Toplam	67	100

Çırakların sadece % 32.8'i iş ortamının sağlıklarına zarar verebileceğini düşünmektedir. Berber yanında yada gıda sektöründe çalışan çıraklar dışında ki 47 çırağın 12 si (% 25.5) çalışırken maske, 2'si (% 4.2) koruyucu gözlük, 4'ü ise eldiven, gözlük, maske gibi koruyuculardan en az ikisini kullandıklarını belirtmişlerdir.

İş yerlerinde kazalara karşı alınan önlemler incelendiğinde, kazalara karşı hiçbir önlemin alınmadığı işyeri sayısı 16 (% 23.9) bulunmuştur. İşyerlerinin % 23.9'unda sadece yangın söndürücü varken, % 4.5'inde acil çantası, % 47.7'sinde ise hem yangın söndürücü, hemde acil çantası olduğu öğrenilmiştir.

Çıraklar içerisinde meslek hastalığı tanısı alan yoktur. Çırakların % 22.4'ü en az bir kez iş kazası geçirmiştir. En sık görülen kaza çeşidi kesilmelerdir ve kazaların % 10.4'ünü oluşturur. İkinci sıklıkta görülen kaza çeşidi % 7.5 ile göze talaş kaçmasıdır. Bunlar dışında yanma, ezilme, düşme, kafa travması gibi iş kazaları tek vakalar olarak saptanmıştır.

TARTIŞMA

Gölbaşı İlçesinde çırak olarak incelenen gençlerin yaşları Tablo 1'de görüldüğü gibi 14-18 arasında değişmektedir. Bunların bir bölümü sanayide çalışmaktadır. Hernekadar çocuk işçilerin çalıştırılmasında yaş sınırları geliştirilmiş olsa da 3308 sayılı yasa çırak olarak çalışmak için 13 yaşını bitirmiş olmayı yeterli görmektedir. Daha küçük yaşta gençlerin ise aday çırak adı ile çalışmasına izin vermektedir. Bu durum gençlerin istihdamı için bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Fakat gençlerin çok küçük yaşlar-

da ağır çalışma şartları altına girmesi, oluşabilecek sağlık sakıncaları açısından kaygı vericidir (3,4,5,6).

İşverenle sözleşme yapmak, sigortalanmış olmak çırakların lehine bir durum olarak değerlendirilebilirse, bu tür zorunlulukların Devlet tarafından yerine getirilmesi, ayrıca çıraklara verilen ücretin vergiden düşürülmesi gençlerin çalıştırılmasını cazip hale getirdiği düşünülebilir (6).

3308 sayılı yasada çıraklara asgari ücretin % 30'undan daha az ücret verilemeyeceğini belirtmiş olmasına karşın Gölbaşı İlçesinde incelenen çırakların % 16.4'ünün yasal sınırın altında ücret aldığı saptanmıştır.

Genç işçilerden sadece % 26.9'unun çalışmaya başlamadan önce muayene olması, yine sadece % 4.5'inin periyodik muayenelerden geçiriliyor olması, koruyucu iş sağlığı hizmetlerinden ne kadar yararlandıklarının bir göstergesidir. Çalışma ortamı olarak çırakların % 22.4'ünün açık bir ortamda çalışıyor olması, özellikle kış aylarında çalışma şartlarının ne kadar güç olduğunu gösterir. Ayrıca bu dönemde gençlerin enerji ihtiyaçları da dikkate alınırsa genç işçilerin bir de beslenme sorunlarının olduğu kolayca anlaşılır (7).

Çırakların % 77.6'sının günde 8 saatten fazla çalıştıkları saptanmıştır. Günlük çalışma saati ve gece çalıştırılıyor olmaları yönünden değerlendirildiğinde yasalara pek uyulmadığı görülür. Aynı bulgular Dr. Fişek'in benzer bir araştırmasında da gösterilmiştir. 3308 sayılı yasada genç işçilerin çalışma saatlerine bir sınır getirilmemiş olması bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir.

İşyerinden memnun olmama nedeni olarak en sık belirtilen yakınma iş verenler tarafından kendilerine iyi davranılmadığı şeklinde belirtilmiştir. Bu bulgu gençlerin işyerinde hırpalandığı şeklinde de yorumlanabilir.

Çırakların sadece % 14.9'una öğle araları dışında ek olarak kısa süreli dinlenme fırsatı veriliyor olması, diğer gençlere bu fırsatın bile verilmemesi, genç işçilerin daha çabuk yorulacağı ve daha uzun süre dinlenme ihtiyaçları olduğu gerçeği ile çelişkilidir. 3308 sayılı yasada bu konuda da bir eksiklik söz konusudur.

Çalışırken bir iş elbisesi giyen gençlerin % 91'inin iş bitiminde banyo yapmaması, işin insan bedenindeki fiziksel ve kimyasal etkilerinin giderilmediği anlamına gelmektedir. Bu da önemli bir sağlık sorunudur.

Türkiye'de çalışma hayatına girmiş olan % 64.1'lik gençlik kesimi, çalışma hayatının olumsuz etkilerini genç olmaları nedeniyle daha çok hissetmekte ve sağlıkları zedelenmektedir. Bu gençlerin meslek edinmek, ekonomik gelir elde etmek gibi amaçlarla çalışma hayatına girmeleri suistimal edilmemelidir. Sağlıkları ve gelecekleri açısından gençlerin daha güvenli ve daha sağlıklı bir ortamda çalıştırılmaları gerekir. Bu da ancak eğitim denetim ve yasal düzenlemelerle gerçekleştirilebilir.

KAYNAKLAR

1. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, "Türk Aile Ansiklopedisi", 2. cilt, Ankara, 1991.
2. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, "Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları Nisan 1991", Ankara, 1992.
3. Velicangil, S. "Endüstri Sağlığı ve Meslek Hastalıkları", İSGÜM Basımevi, Ankara, 1987.
4. Fişek, G. "İşçi Sağlığı Kılavuzu", 3. Baskı, Ankara, 1991.
5. T.C. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı "Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu", Ankara, 1989.
6. Fişek, G. "Çalışma Yaşamı ve Çocuk", 2. Ulusal İşçi Sağlığı Kongresi, Ankara, 1988.
7. Türk Tabipleri Birliği İş Hekimliği Ders Notları, 2. Baskı, Ankara, 1991.